

Untar (s. XIV), del llat. vg. ŪNCTARE, és “recobrir d’oli o altra matèria greixosa o viscosa” (DIEC), aplicable a la roda d’un carro (186, 189), una porta (3, 120, 146, 149, 150, 156), una màquina (85), les paparres d’un gos (146), el pa (128, 150, 152, 155, 173), una torrada (155), amb un camp semàntic diferent del de *tacar*, però que hi té alguna afinitat, com en *untar les mans* 120, 123, 149, 156 o *els dits* 147 (der. *untall* 17, *untai* ‘taca’ 26; cf. mapa 1309); var. *muntar* 116, 119, 123, 126, 128, 135, amb aglutinació d’una nasal, potser a partir de contextos com *hem untat*, *volem untar*, o simplement per atracció paronímica de *muntar* ‘pujar, cavalcar’.

Sucar (var. *xucar* 23) és un der. de SŪCUS ‘saba de les plantes; líquid del cos humà o dels animals’, que va passar a ‘mullar’ (s. XVII) i d’aquí, a ‘untar (mantega, tomàquet)’ (s. XX), per la funció de ‘ablanir’.

Greixar s’ha format sobre *greix*, der. de *GRASSIES, alteració de *CRASSIES, procedent de CRASSUS encreuat amb GROSSUS. Així com l’àrea compacta ross. de *greixar* (var. *engreixar* 14) convida a pensar en una adaptació de l’oc. *graiassa*, així com del fr. *graisser*, en el cas de la loc. 92 d’Andorra i potser de la citació de Lacavalleria (1696), sensible al lèxic francès (Veny, 2018 c: 157-158), sembla que en les localitats 186 (*engreixar*, Novelda) i 85 (*engreixar*, l’Alguer) es tracta més aviat de formacions genuïnes sobre *greix*, que contrasten amb *engrassar* ← cast. *engrasar* (s. XVII), ja condemnat per Careta (1901), a substituir per *untar*; el castellanisme venia afavorit per la presència freqüent de *grassa*, també del cast., i per la restricció del verb aplicat als lubricants industrials, diferenciant-se així del tradicional *engreixar* ‘(fer) tornar gras’.

Altres unitats lèxiques, d’àrea més reduïda o local, s’han format a partir dels conceptes: 1) ‘posar a damunt’: *encimar* 43, der. de *en (el) cim* ‘sobre’, *m.* de *cima* (< CYMA ‘brot, branqueta tendra’); 2) ‘posar

matèria pastosa’: *empastrar* 164, pròpiament, ‘posar *empastre*’, dissimilació eliminatòria de líquides de *emplastre* (< EMPLASTRUM ← gr. ÉMPLASTRON ‘preparat medicinal d’ús extern que s’estova amb la calor i s’adhereix a la part que s’aplica’): el verb, encreuat amb *palustre* ‘paleta per a aplicar el morter a la paret’ (< *balustre* × *paleta*), es va modificar en *empalustrear* 161, 165; *sebar* 124, 157 (< *sevar*), der. de *sèu*, del llat. SĒBUM ‘greix; greix fos dels animals remugants; llard’ (cf. PALDC, VI, mapa 883); 3) ‘la funció’: *desengronyonir* ‘treure amb oli el grinyolar d’una porta’ 185 (*des* + *engronyonir*, format sobre *grunyir/gronyir* ‘grinyolar’ < GRŪNNIRE ‘fer grunys’, amb reduplicació sil·làbica per efectes onomatopèics); la funció d’aplicar oli es pot expressar perifràsticament: *posar oli* 79, 152, 174, 175, 178, 180, 186, 187 (< OLĒUM ← gr. ÉLAIWON); *ficar oli* 115; *banyar d’oli* ‘mullar’ 185, idea que és present en *amerar* ‘mullar de manera que el líquid penetri’ 129, extensió de ‘aigualir el vi, xopar’ (< potser *EMERARE, der. de MERUS ‘pur’, pròpiament ‘fer que el vi deixi de ser pur’); també en *amanir* ‘posar oli’ 69 (*AMMANNĪRE < *ADMANŪIRE < gòtic MANWJAN ‘preparar’, o bé des de l’it. *ammanire*); 4) ‘fricció’: *refregar* ‘fregar reiteradament’ 157 (s. XVII) (< *re-* + FRĪCARE); *restregar* 169 ← cast. *restregar* (s. XV) (< *re-* + *STRICARE, *STRIGILARE ‘estrijar’ × FRĪCARE).

La mirada geolingüística ens mostra *untar* com a mot força general, amb el suport de la tradició, interromput a l’oest del Principat per *sucar*, de doc. posterior, i al nord, pel probable manlleu gal·loromànic, *greixar*. Altres mots aproximatiu locals depenen de motivacions com ‘posar a sobre’, ‘mullar’, ‘fregar’, etc.

Són mots normatius *untar*, des del DOrt, 1917; *greixar*, des del DG₁, 1932; *sucar* “per ext. *Sucar pa amb mantega, amb tomàquet*”, des del DIEC₂, 2007.